

SUDIONICI OKTOBARSKE REVOLUCIJE IZ SISKA I OKOLICE*

Ivan O č a k

Autor govori o djelatnosti sudionika Oktobarske revolucije sa sisačkog područja nakon njihova povratka u domovinu.

Prve podatke o Sišćanima u Oktobru nalazimo u knjizi sisačkog novinara Đure Gajdeka.¹ Osim toga, objavljen je zbornik dokumenata² i zbornici dokumenata i sjećanja sudionika Oktobarske revolucije³.

Naših ljudi je, osim u Crvenoj armiji, bilo i na suprotnoj strani, u tzv. bjelogardijskim jedinicama. Ali, to je zasebna tema.⁴

Potrebno je razlikovati ratne zarobljenike koji su se vraćali iz Sovjetske Rusije u domovinu, razdijeliti ih na grupe kojima pripadaju (zbog točnijeg pregleda), a zavisno od karaktera djelovanja u Rusiji. Prva grupa su Oktobarci, tj. aktivni sudionici oktobarske revolucije i građanskog rata. Ovaj termin već je davno prihvaćen u historiografiji. Drugoj grupi pripadaju zarobljenici-povratnici koji su kao zarobljenici u Rusiji bili neutralni, samo promatrači, svjedoci, tj. nisu sudjelovali u oktobarskoj revoluciji. Njih naša žurnalistika pogrešno naziva također Oktobarcima, zbog toga što su mnogi od njih, kad su stigli u zemlju, pričali o tome što su vidjeli u Sovjetskoj Rusiji; time su postali prvi glasnici o događajima u Rusiji, te su kao takvi, kao i Oktobarci, podvrgavani policijskim represijama. Treću grupu čine oni zarobljenici koji su ostali iz raznih razloga u Sovjetskoj Rusiji. Među njima je bilo je i Oktobaraca, ali i onih koji nisu u revoluciji sudjelovali nego su se iz raznih razloga bojali vratiti kući. Oni, dakako, pripadaju i našoj povijesti.

Pripadnici prve grupe Oktobaraca iz sisačkog kraja bili su: Slavko Magdić, Franjo Malović i Stjepan Šabić iz Siska; iz Blinjskog Kuta: Jovan Grubić, Bogdan Peškiri i Stevan Šipoš; iz Odra: Nikola Radošević i Robert Strečnjak; iz Petrinje: Dragutin Sadura i Ivan Sukavida; iz Budimštine: Vladimir Nikić; iz Boka: Ivan Kovačević; iz Komarova: Josip Hrnčević; iz Sune: Mijo Crnko, Josip Horvatić, Ivan Sučić i Ilija Kepčija. Među ovima neki su bili sudionici februarske buržoarsko-demokratske revolucije u Rusiji

* Sažetak na ovu temu pročitao je na simpoziju Sisak - više 2000 godina u Sisku 1987. godine.

¹ Đuro Gajdek, Španjolski borci Siska i Banije, Sisak 1985.

² Zbornik građe za historiju radničkog pokreta i KPJ 1919-1920. Dvor, Glina, Ivanić-Grad, Kostajnica, Kutina, Novska, Petrinja, Sisak). 1970. priredila Josipa Paver, Sisak 1970. (Dalje Zbornik građe).

³ Učastije jugoslavskih trudjašćihša v Oktjabrskoj revoluciji i graždanskoj vojni v SSSR. Moskva 1976.

Jugoslaveni u oktobarskoj revoluciji. Zbornik sećanja jugoslavenkih učesnika oktobarske revolucije i graždanskog rata u Rusiji 1917-1921. Priredio dr. Nikola Popović. Beograd 1977.

Jugoslaveni u Oktobru. Zbornik spominov udeležemev oktobrske revolucije in državljsanske vojne v Rusiji (1917-1921), Ljubljana 1969.

⁴ Ivan Očak, O Jugoslavenima u bjelogardijskim jedinicama u Rusiji za vrijeme građanskog rata (1918-1920) »Časopis za suvremenu povijest«, Zagreb, 1/1974.

1917. godine i oktobarske revolucije. Takvi su bili Bogdan Peškiri i Stjepan Šipoš.

Bogdan Peškiri rođen je 1893. godine. Do odlaska u vojsku bavio se poljoprivredom. Poslije 1905. godine pripadao je Hvatsko-srpskoj koaliciji i sudjelovao je u svim opozicijskim pothvatima protiv austrijskih i mađarskih vlasti. Godine 1914. bio je mobiliziran u 27. domobranski puk u Sisku i u veljači 1915. godine upućen na front u Galiciju. Istog se mjeseca predao Rusima. Kao zarobljenik radio je na željezničkoj stanici u Taškentu. Kada su se željezničari taškentske stanice digli, na glas da je u Petrogradu buknuła buržoarsko-demokratska revolucija u veljači 1917. godine koja je skinula ruskog cara, njima se pridružio i Bogdan Peškiri. Sa željezničarskim radnicima sudjelovao je, također, u prvomajskim manifestacijama 1917. godine. To je bilo njegovo revolucionarno krštenje.

Nakon pobjede oktobarske revolucije u Moskvi i Petrogradu u prosincu 1917. godine u Taškentu se formirala Crvena garda.⁵ Peškiri sudjeluje u likvidaciji carskog gubernatora Korvičenka. Zatim se uključuje u crvenogardijski odred Taškentskog garnizona, u sastavu kojeg se borio do lipnja 1918. godine protiv bjelogardijskih generala Dutova i Kuropatkina. Sudjelovao je u borbama za oslobođenja grada Orenburga i istjerivanju bande generala Semjonova. S crvenoarmijskim odredom došao je do afganistanske granice. Na tom putu oslobođeni su Buhara i Samarkand. Početkom 1920. godine sudjelovao je u borbama protiv pobunjenog generala Jusupova u Taškentu. U posljednjim borbama bio je ranjen. Nakon izlaska iz bolnice ostao je na službi u oslobođenom Taškentu. Vratio se u domovinu u svoj Blinski Kut u listopadu 1920. godine. Kao agitator komunizma i boljševizma često proganjan riješio je da se bavi samo poljoprivredom na svojoj zemlji. Ali već u lipnju 1941. godine bio je uhapšen i odveden u logor u Jasenovac, a odavde u logor Dahau i zatim u Auschwitz, gdje je i dočekao kraj rata i oslobođenje.⁶

Stjepan Šipoš rođen je 11. kolovoza 1893. godine. Nakon 4 razreda osnovne škole ostao je raditi u selu kao pružni željeznički radnik. Od 1909. godine pripadao je Samostalnoj demokratskoj stranci. Mobiliziran je 9. kolovoza 1914. godine u 96. domobransku regimentu i odmah upućen na front u Galiciju. Kod mjesta Poriče, u prvim borbama, predao se Rusima. Kao zarobljenik odveden je u Ukrajinu, gdje je u Hersenu radio kod obitelji Žukova. Kad je buknuła februarska buržoarsko-demokratska revolucija, sudjeluje u revolucionarnim događajima i proslavi 1. svibnja pod rukovodstvom boljševika. Time je počeo njegov revolucionarni put. Naime, ovdje je bio još ranije povezan s boljševikom Masaruškom, koji je odmah na glas o revoluciji organizirao odred. U tom odredu Šipoš je zajedno s Rusima skidao predstavnike mjesne carske vlasti i sudjelovao u borbi za sovjetsku vlast.

U listopadu je stupio u odred Crvene garde kojim je rukovodio mornar-boljševik. S tim je odredom u stalnim borbama došao do Poltave. Ovdje je zadržan na gradnji mostova i putova za Crvenu armiju. Još krajem 1917. primljen je za člana Ruske komunističke partije (boljševika). Kada je do njega došla vijest o vraćanju kući, krajem 1918. godine, riješio je da se vrati u domovinu. Zaposlio se na željeznici. Zbog čestih policijskih progona otputovao je u Ameriku. Tu je postao član Američke komunističke partije, ali je zbog revolucionarnog djelovanja među jugoslavenskim iseljenicima bio kao komunist deportiran u Jugoslaviju. U domovini se ponovno uključio u ilegal-

⁵Do veljače 1918. godine sovjetski vojni odredi zvali su se Crvena garda, nakon toga Crvena armija.

⁶Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (AIHRPH), f. Jugoslavenski Oktobarci. Sjećanja oktobaraca i zarobljenika zapisao je stručni radni Institut Rade Stoisavljević.

ni rad. Uhapšen je u rujnu 1920. godine zbog pomoći revolucionarnoj organizaciji željezničara. Nakon objave rata 1941. godine ilegalno se uključio na organizaciju narodne vlasti. Bio je predsjednik NOO Blinskog Kuta za vrijeme rata i nakon pobjede.⁷

Jovan Grubić rođen je 1897. godine. Zemljoradnik. U listopadu 1915. godine mobiliziran je u 96. karlovački puk, a u veljači slijedeće godine našao se na ruskoj fronti. U isto vrijeme predao se u zarobljeništvo. U Ukrajini je kao zarobljenik radio u tvornici šećera. U prosincu 1917. godine stupio je u Crvenu gardu u Kamencima. Borio se u njenom sastavu do travnja 1918. godine, kada je riješio da se vrati u domovinu. U domovini je sudjelovao u tzv. zelenom kadru svog kraja. Ljeti 1941. godine bio je uhapšen i odveden u logore u Petrinji i Slavonskoj Požegi. Kad se oslobodio iz logora, sudjelovao je u narodnooslobodilačkoj borbi od 1941. do 1945. Njegov stariji sin poginuo je u NOB-i u sastavu 1. krajiške brigade u travnju 1945. godine.⁸

Franjo Malović je kao zarobljenik bio u Samarskoj guberniji. Ovdje je početkom 1919. godine stupio u odred Crvene armije u selu Kulagino. Sam o tome piše: Raspoređen sam u 218. puk 'Stenjka Razin' koji je bio u sklopu 25. divizije (Čapajeva) IV. armije. U aprilu smo krenuli protiv Kolčaka na Ufinski front. Neprijatelj je bio oko 40 vrsta udaljen od Buzulka. Po noći smo stigli na određeno mjesto. Neprijatelj je bio blizu. Pred nama je bio poveći potok, preko kojega su naši pioniri napravili most. Protivnik se utvrdio na brijegu ispred nas. U jedan sat poslije pola noći krenuli smo u nastupanje. Komandant puka bio je Ivan Bubincov. Prva je krenula konjica, mi za njom. Neprijatelj je otvorio mitraljesku vatru. Iznenađili smo ga, pa je pucao previsoko; čak nitko nije bio ni ranjen. Zatim je naša artiljerija uzvratila vatrom, neprijatelj se morao povući. U ovoj borbi ubili smo dva oficira, a veći broj vojnika zarobili. Goneći neprijatelja, zauzeli smo nekoliko većih i manjih mjesta, a cilj nam je bio grad Ufa. Rezultat ovih borbi je bila ččšća predaja neprijatelja... Zatim detaljno opisuje napredovanje i borbe koje je skoro svakodnevno vodila njegova jedinica. Opisuje oslobođenje grada Ufe i borbu za grad Uralsk. Opisi su mu upravo dnevnički. Evo kako opisuje borbe za Uralsk: U gradu Uralsku je bilo tri hiljade crvenoarmejaca opkoljenih godinu dana, pa ih je trebalo osloboditi. Prebacili smo se na front. Oko nas su bila ogromna stepska polja. Dva voda bila su u patroli, a glavni dio vojske išao je iza. Pred veće smo stigli do kazačkih naselja, u njima smo zatekli samo žene i djecu. Jedan naš vod bio je u polju u hutoru (salaš), smjestivši se po kućama. Spavali smo sjedeći, naslonivši se na puške, a po jedan od nas je bio stalno budan. Oko 2 sata poslije pola noći kozaci su navalili na našu patrolu. Na prve pucnje smo pohitali u polje, u pomoć. Kozaci, kojih je bilo mnogo više, uspjeli su da potuku jedan naš vod, ali pred našom navalom su se povukli, a mi smo nastavili nastupanje. Dešavalo se da smo bili i bombardovani iz aviona i gadani iz žita. Neprijatelj je znao da je divizija Čapajeva došla s ciljem da oslobodi Uralsk, a nje su se najviše i bojali. Naši u Uralsku saznali su da smo u nastupanju, a to im je koliko se sjećam bilo javljeno posredstvom aviona. Pred gradom su nas kozaci dočekali topovima, mitraljezima i bombama. Ipak poslije duže borbe pošlo nam je za rukom da oslobodimo Uralsk i tri hiljade crvenoarmejaca, koji su se godinu dana odupirali deseterostruko jačem neprijatelju. Kada smo stigli u grad, ljubljenju i grljenju nije bilo konca... Dalje opisuje borbe za oslobođenje Libiščenska i kaos koji je nastao ovdje na rijeci Ural. Negdje

⁷Isto; Zbornik grade, 334, 369.

⁸Isto.

oko tri sata čusmo pucanj puške, ali se na njega nismo ni osvrtni, misleći da se to dogodilo nepažnjom nekog vojnika. A onda začusmo učestalo pucaње. Borba? Za nekoliko minuta počeo letjeti kugle preko naših glava. Pogledavši na onu stranu rijeke primjetimo užasnu sliku. Stotine ljudi skakalo je u rijeku, neobučeni, samo u košulji, sanjivi. Pošto su sa svih strana bili opkoljeni od kozaka, jedini i najbolji izlaz bio je u rijeci. U tom strašnom kaosu vjerovatno j poginuo i sam Čapaev.⁹

Vidjevši ovo, poskakamo u kola. U momentu pogodi me zrno u nogu. Ne obazirući se na to potjerasmo konje, koji pojuriše kao divlji. Tako smo prešli pola puta, u jednom selu zamjenili smo konje i produžili da javimo štabu puka šta se zbilo u Libinščensku. Oko podne stigli smo u puk. Svi su nas u čudu gledali kako jurimo s praznim kolima. Komandantu smo ispričali što se zbilo. Na to je on odmah poslao kurira u puk 'Pugačova' s porukom da nam se priključi, što je i učinjeno. Naš puk je imao 600 vojnika, dok je 'Pugačov' bio potpun. Za kratko vrijeme smo se postavili u četverougao; komora i artiljerija bili su u sredini i tako smo se povlačili. Kotjakov je preuzeo komandu divizije, komandu puka Ivan Bobincov, a komandant komore bio je Ivan Ljubincov.

U povlačenju smo stigli do Uralska umorni i gladni. Bio je septembar 1919. Ja sam bio određen u štab divizije za stražu u Uralsku. Crvena armija je krenula u nastupanje i kod Gurjeva je zadala smrtni udarac kozacima od koaga se više nikad nisu oporavili.

U proljeće 1920. obolio sam. Poslali su me u bolnicu u jedan mali grad kod Orenburga. Ovdje sam ostao tri mjeseca, a zatim sam otišao u Moskvu, gdje sam se pridružio jednom transportu bivših zarobljenika ii preko Njemačke i Austrije došao kući.¹⁰

Stjepan Šabić, kao poručnik 27. domobranskog puka iz Siska, predao se u borbama s Rusima na galicijskom frontu. Iz zarobljeničkog logora prešao je u 1. srpsku dobrovoljačku diviziju u Odesu. Za vrijeme oktobarske socijalističke revolucije našao se u centru revolucije u Petrogradu. Ovdje je stupio u Crvenu gardu i sudjelovao u borbama s bjelogardijskim jedinicama u Petrogradu. Od travnja 1918. godine bio je u štabu IV. armije Južnih sovjetskih republika, čiji je načelnik (komandant) bio Gustav Barabaš, zemljak iz Velike Gorice.¹¹ Prema sjećanjima Josipa Pavišića (P. Verina), S. Šabić je organizirao odred, osposobio ga za borbu protiv bjeločeha. Komandant Šabić poveo je odred na Volgu gdje su vodili borbe s češkim kontrarevolucionarnim legijama. Kasnije je Šabić premješten u štab volgo-samarske flote.¹² Šabić se vratio u zemlju krajem 1920. godine. Poslije povratka u zemlju bio je aktivan u Bjelovarskoj partijskoj organizaciji. Ovdje je surađivao s Josipom Brozom, koje se također kao zarobljenik vratio iz Sovjetske Rusije.¹³

S. Šabić je kao sudionik NOB-e 1942. godine ubijen u logoru u Jasenovcu.

⁹Čapaev Vasilij Ivanovič (28.1. /9.2./) 1887, heroj građanskog rata u Rusiji. Bio je komandant 25. pješadijske divizije. Poginuo je 5. rujna 1919. godine za vrijeme iznenadnog napada na štab 25. divizije u Ljbiščensku, kojom je prilikom ranjen te pokušao preplivati rijeku Ural (Vidi: Sovjetska vojennaja enciklopedija. Moskva 1980. Knj. 8, str 443.

¹⁰Jugoslaveni u oktobarskoj revoluciji..., 258-260.

¹¹Učastije jugoslavskih trudjašehsja..., 107; I.D. Očak, Danilo Serdič - krasnyj komandir, Moskva 1964.

¹²Josip Pavišić (Verin), Politička strujanja među Jugoslovenima u Sovjetskoj Rusiji. »Jugoslaveni u oktobarskoj revoluciji...«, 102-103.

¹³Stanislava Koprivica-Oštrić, Tito u Bjelovaru. Bjelovar 1978, 121 i dr.

Među Oktobarcima toga kraja treba još spomenuti *Miju Crnka* iz Sunje koji je prošao nekoliko frontova u Rusiji kao crvenoarmejac.¹⁴ On spominje još *Josipa Horvatića* i *Jovana Sučića* iz Sunje.

Ropbert Stošnjak iz Odre kao ratni zarobljenik i sudionik oktobarske revolucije u Rusiji upoznao je radnički pokret i kad se vratio kući, zaposlio se kao radnik u Tvornici tanina u Sisku, te se odmah uključio u revolucionarni pokret svog kraja. Sudjelovao je u generalnom štrajku željezničara u Sisku 1920. godine, zbog čega je bio suđen.¹⁵ Iste 1920. godine bio je kandidat na listi KPJ za gradske izbore u Sisku.¹⁶ Umro je od tuberkuloze prije rata - 1930. godine.

Juraj Halambek iz Grede bio je sudionik Oktobr. Kao ratni zarobljenik dospio je u Sibir. Tu je dočekao oktobarsku revoluciju. U Tomsku je postao član Ruske komunističke partije (boljševika) /RKP(b)/, i kao takav se vratio u zemlju. Nakon povratka odmah se aktivirao. Početkom rata u njegovoj je kući organiziran prvi narodnooslobodilački odbor u Gredi.¹⁷

Na osnovi popisa povratnika-zarobljenika, koji je izradio Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske,¹⁸ kao i spomenutih zapisa Đ. Gajdeka,¹⁹ imamo pregled povratnika zarobljenika iz Siska i bliže okolice, i to onih koji su u Rusiji bili neutralni promatrači revolucionarnih događanja i stvaranja prve socijalističke države radnika i seljaka. Zanimljivo je, kada je riječ o tim povratnicima iz Sovjetske Rusije, da su to bili radnici i seljaci koji nisu našli snage da sudjeluju u revoluciji ili nisu odmah shvatili o čemu se radi. Ali kad su se vratili u domovinu, svojim su seljacima i građanima pričali što su vidjeli i čuli o Rusiji, o oktobarskoj revoluciji, o dijeljenju zemlje seljacima, o čovjeku Lenjinu koji je uspio podignuti ruske radnike i seljake da zbače jaram eksploatacije. Tim su pričama pronosili istinu o Sovjetskoj Rusiji i zapravo bili prvi propagandisti ruskog primjera. A kada su ih mjesni žandari i policija počeli zbog tih priča progoniti, oni su postali svjesni borci za primjenu ruskog sovjetskog primjera, u svojoj sredini. I kasnije su mnogi od njih postali članovi Komunističke partije Jugoslavije, pa i organizatori i borci antifašističke borbe naših naroda.

Navest ćemo imena nekih povratnika-zarobljenika, prema spomenutim popisima:

iz sela Greda: Juraj Halambek (grafički radnik), Mato Šalić, Mato Terzor, Jnko Hrvočić, Đuro i Vid Boc, Đuro Petračić, Nikola Domenkuš, Maot Folnežić, Nikola Vuković, Ivan Šalanc, Stjepan Car, Ivan Petraković; iz Odre: Franjo Viljevac, Mikaj Viljevac, Stjepan Lipovec i Ivo Brodarac- Krčmar; iz Galdova: Ivo Perković-Čače; iz Jezera: Imbro Mladen; iz Vureta: Tomo Rujavčević i Mijo Čipor; iz Dubrovčaka Desnog: Luka Posilović i Nikola Predrag.

U literaturi je zabilježeno da su oni često navraćali u Dom Seljačka sloga u Odri, gdje su pričali o oktobarskoj revoluciji. Međutim, potrebno je primijetiti da je teško sada utvrditi jesu li svi spomenuti baš bili samo promatrači.

O načinu propagande povratnika zanimljiva je policijska prijava/dopis općinskog bilježnika protiv Ivana Kovačića iz sela Bok, općina Palanjek, od

¹⁴Arhiv CK SKJ, f. MG-136. Sjećanje Mije Crnka.

¹⁵Zbornik grade... 172, 175, 230-231.

¹⁶»Radnička borba«, br. 45, 17.12.1925.

¹⁷»Jedinstvo«, Sisak, 20.04.1985.

¹⁸U Arhivu instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske postoji nekoliko popisa Oktobaraca u fondu memoarske grade. Zapise Oktobaraca obradio je stručni radnik arhive Rade Stoisavljević.

¹⁹D. Gajdek, Bilješke o sisačkim Oktobarcima. Rukopis. Autorova kolekcija.

18. srpnja 1920. godine. Evo tog dokumenta - prijave općinskoj upravi Palanjk:

Temeljem naloga K(raljevske) kotarske oblasti u Sisku od 8. srpnja 1920. broj 6381 napatilo sam se dana 18. srpnja 1920. oko 4 sata popodne u selo Bok da održim skupštinu odnosno da istoj kao izaslanik ove občine prisustvujem u pogledu stvorit se imajućeg zključka glede naznake odštete pripadajuće žiteljima sela Bok od strane sisačke Skole.

Došavši do selske partolnice u Boku našao sam preko puta u dvorištu Ivana Kovačića jedno 50 ljudi gdje neki sjede a neki stoje te pomno slušaju što im ovaj Ivan Kovačić pripovjeda.

Ivan Kovačić došao je pred nekoliko dana iz ruskog zarobljeništva kako on sam pripovijeda poslije 6 godina te sam po njegovim riječima što sam ih čuo došao do zaljučka da je taj boljševik prve vrsti, da je silno zadojen boljševičkom idejom te da širi boljševizam među narod.

Sjao sam u tom dvorištu - pomno sam slušao što propovjeda pa sam čuo ovo: 'U Rusiji je sada dobro - tamo je narod uništio gospodu i bogataše. I mi ćemo s vremenom to učiniti.' Drugi neki seljak komu imena neznam na te riječi primjeti 'dali bi se uspjelo i da li bi bolje'. Dalje Ivan Kovačić nastavi ovako: 'Gospoda opet hoće rat sa Talijanom, no mi nećemo na njega. Ja imadem pušku pa znam na koga ćemo ići.' Uprvši prstom na jednog seljaka veleći: 'Zašto je ovaj ratovao a ništa nema, a djec mu kod kuće gladovala. Zašto da smo mi ratovali sa Srbinom itd. kad i on ima žuljave ruke', pokazavši svoje dlanove. Na ovaj njegov harangujući govor upitao sam ga samo ovo: 'A što košta danas jedan kilogram kruha u boljševičkoj Rusiji, kad vi kažete da je tamo dobro' - a on odgovori: '2500 rubalja', no odmah sam primjetio da mu se moj upit nije svidao. Okrenuvši se k meni reče: 'To sve recite što ste čuli gospodi i ja ih se ne bojim - ja sam boljševik - a vi uopće nemate u našem selu posla. Vi ste svi jednaki - odite odkud ste došao mi vas netrebamo, u mojem dvorištu nije bilo, a i nema skupštine za vas.' Opazio sam da ga svi slušaju - da svoje sjeme sije na plodnu njivu - da mu neki odobravaju a jedan nakon toga reče: 'da smo svi takovi kao on (Kovačić), bilo bi drugač', a drugi reče da je ovo već četvrti dan kako narod sluša njegova pripovjednja kako je u Rusiji.

Ovo je vjerni prikaz na koji mogu prisegu poloditi i to je odlomak od onih njegovih rieči, koje sam mogao zapamtiti.

Prijavljujem Ivana Kovačića iz Boka radi bunjenja žitelja u javnoj skupštini - radi širenja boljševičkih i prevratnih ideja te radi toga što me je osobno kao službenu osobu javno napao i pred žiteljstvom sramotio.²⁰

Franjo Podkrajšek, koji se kao zarobljenik vratio u Sisak 1919. godine, bavio se, prema podacima u literaturi,²¹ propagnadom naprednih ideja u sportskom društvu. Kao socijalist koristio je svoje kontakte s omladinom - sisačkim šegrtima, da ih upozna s naprednim idejama u radničkom pokretu. U grupi šegrta s kojima je radio bio je i Josip Broz. Pretpostavlja se da su baš ideje koje je propovijedao šegrtima Podkrajšek poticale interes budućeg revolucionara za radnički pokret.²²

Podkrajšek je sudjelovao u generalnom štrajku željezničara u Sisku u travnju 1920. godine.²³ Član je KPJ od 1933. g. i kao takav je revolucionarno djelovao do početka rata. Nakon okupacije zemlje bio je jedan od organiza-

²⁰Zbornik grade, n. dj., 274-275, 281. Učastije jugoslavskih trudjašćihaja u Oktjabrskoj revoluciji..., 425-426 (Istaknuto u originalu, I.O.).

²¹»Jedinstvo«, 21.05.1981.

²²Katarina Babić, Josip Broz - naukovanje u Sisku 1907-1910. Sisak 1980, 29.

²³Zbornik grade..., 164.

tora Sisačkog partizanskog odreda, te slovio kao organizator ustanka u sisačkom kraju.

U selo Dubrovčak Desni vratili su se iz zarobljeništva Luka Posilović i Nikola Predrag. U tom selu pod njihovim utjecajem nikla je prva revolucionarna organizacija.

Prema sjećanjima Stjepana Hrvačića povratnik Mate Šalić je bio u stalnom sukobu sa žandarima, poreznicima i lugarima, a i članovima vlastite obitelji, jer im je svojim uvjerenjima stalno donosio nesreću.

Ivan Selanec-Salimić iz Budaševa cijele je godine nosio šubar u pozdravljao ruskim pozdravom. Sudjelovao je u pobuni seljaka i željezničara u rujnu 1920. godine. On je bio osnivač prve partijske organizacije u Gredi.²⁴

Ivo Brodarac-Krčmar iz Odre opisao je u svojim memoarima svoj život u ruskom zarobljeništvu - u Taškentu za vrijeme oktobarske revolucije. On opisuje izvanredno težak život u zarobljeništvu, u logorima gdje je svakog dana umiralo po 70 zarobljenika, i negativno govori o boljševičkoj vlasti nakon pobjede oktobarske revolucije jer je stradao te dvije godine od tih boljševika.... Najviše stranica posvetio je peripetijama na dugom povratku iz Taškenta preko Perzije i Indije u domovinu.²⁵ Nakon povratka 1920. godine aktivirao se u mjesnoj organizaciji Seljačka sloga i knjižnici gdje je često pričao o revoluciji u Rusiji.²⁶

Iz ovoga slijedi zaključak da praktički u mnogo slučajeva nije bilo velike razlike među Oktobarcima i povratnicima zarobljenicima. Jer su i jedni i drugi bili propagandisti ideja Lenjina i oktobarske revolucije, a u međuratnom periodu jednako su zbog svog djelovanja bili progonjeni, kao što su i za vrijeme antifašističke borbe bili prvi ili među prvima u borbi za oslobođenje zemlje.

Kao što smo ranije spomenuli, postojala je još jedna grupa Oktobaraca - onih koji su poslije građanskog rata ostali u Rusiji, nisu se vratili u domovinu iz raznih razloga i uključili su se u izgradnju socijalizma u Sovjetskom Savezu. Takvih je, koliko smo uspjeli istražiti, bilo tri. Naime, treba napomenuti da je bio problem prepoznati južnog Slavena u Sovjetskom Savezu i reći iz kojeg je kraja, jer su podatke o sebi, kao pravilo, oni skrivali.

Među onim Oktobarcima koji se nisu vratili u domovinu bili su: Slavko Magdić iz Siska, Vladimir Nikić iz Budimšćine, Dragutin Sandura iz Petrinje.

Evo što smo uspjeli ustanoviti o Siščaninu Slavku Magdiću (1893-1955). Godine 1912. sudjelovao je kao dobrovoljac u Balkanskom ratu na strani Srbije, a od 1914. godine bio je na srpskoj fronti. Zatim je 1916. poslan u Odesu u 1. srpsku dobrovoljačku diviziju. Nakon pobjede oktobarske revolucije borio se u sastavu odreda Crvene garde oko Kijeva i Žmerinke s bahmačima i gajdeamacima do siječnja 1918. godine. Tada je njegov odred bio prebačen u Kujbišev u borbu protiv anarhista, nakon čega su upućeni u raspored Moskovskog vojnog okruga. Ovdje je, na inicijativu V.I. Lenjina, formiran poseban internacionalni odred koji je predan pod komandu A. Džanglidina sa zadatkom da prebace oružje i novac Turkmenskom frontu. Taj je odred morao prevaliti ogroman put preko Tambova, Saratova, Astrahana, preko Kaspijskog mora, vojne baze Aleksandrovska do Čelkara. Na tom dugom i opasnom putu bilo je bezbroj bitaka s bijelim banditskim jedinicama. Preko četiri mjeseca trajao je taj borbeni put od 1200 km. Nakon ovog uspješnog zadatka Magdić je bio prebačen u štab Akljubinske fronte, gdje je

²⁴Zbornik grade..., 342, 360. D. Gajdek, Bilješke o sisačkim Oktobarcima.

²⁵Ivan Brodarac-Krčmar, Memoari - Arhineidgar - Indija. Rukopis. Kopija u autorovoj kolekciji

²⁶Ivan Brodarac, Sjećanje na rad članova Partije i SKOJ-a u »Seljačkoj slozi«, Odra, Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941, Sisak 1974, 589.

bio član štaba i naznačen za rukovodioca inozemnih odreda. Tu se s odredom borio do likvidacije bijelih bandi na Aralskom moru. Krajem godine se demobilizirao i određen je za zamjenika komandanta grada Celkara. Nakon likvidacije vojnih komandanata bio je prebačen na rad u transport, na željeznicu. Godine 1951. nagrađen je od sovjetske vlade najvišim ordenom Sovjetskog Saveza - Ordenom V.I. Lenjina.²⁷

Vladimir Nikić (1893-1955), rođen je u selu Budimštini petrinjskog kotara, u seljačkoj obitelji. Kao austrougarski vojnik prebačen je 1916. godine na ruski front. Zarobljen je za vrijeme čuvene Brusilovljeve ofanzive i proboja jugozapadne fronte. Zatim je dopao u logor i bolnicu u Saratovu.

Za vrijeme oktobarske revolucije borio se u Saratovu u odredu saratovskih željezničara. Godine 1918. stupio je kao dobrovoljac u 1. saratovski internacionalni puk. Ratovao je u sastavu puka protiv čeških kontrarevolucionarnih legija. Prilikom zauzimanja mjesta Ivanščekova bio je ranjen. Nakon bolnice i rasformiranja puka upućen je u politički odjel štaba fronte. Ovdje je djelovao sve dok nije bio izabran za sekretara Federacije inozemnih grupa Komunističke partije Rusije (boljševika) u sastavu gubernijskog saratovskog komiteta RKP(b), zbog čega je bio opozvan iz sastava Crvene armije. Uskoro je pozvan u Moskvu na dužnost člana i sekretara Generalne uprave za evakuaciju stanovništva i reevakuacije zarobljenika i izbjeglica s teritorija oslobođenog od Kolčaka.

Do travnja 1920. godine bio je zamjenik načelnika Permske gubernije uprave za evakuaciju stanovništva (Gubevaka), a zatim zamjenik specijalnog opunomoćenog načelnika Centroevara Ruske Socijalističke Federativne Sovjetske Republike (RSFSR) u Taškentu. Na toj je dužnosti sve do likvidacije Centroevara u siječnju 1923. godine.

Zatim obavlja razne dužnosti u Narodnom komesarijatu poljoprivrede RSFSR kao predstavnik u Turkestanu. Nakon toga načelnik je oblasnog odjela u Narodnom komesarijatu Tadžičke SSR, član kolegija komesarijata i zamjenik narodnog komesara za poljoprivredu Tadžičke SSR. Od 1927. do 1930. godine radi u Centralnom izvršnom komitetu Uzbekistanske SSR na raznim dužnostima. Četiri godine zatim radi u Centralnoj kontrolnoj komisiji Narodnog komesarijata radničko-seljačke inspekcije. Do svibnja 1935. direktor je u Trustu industrije za proizvodnju riže i poljoprivredne prehrane. Neko vrijeme je predsjednik Državne kvalifikacijske komisije i član Administrativno-teritorijalne komisije pri Prezidiju Centralnog izvršnog komiteta Uzbekistanske SSR. Nakon toga član je Vrovnog suda Uzbekistanske SSR itd.

Za vrijeme domovinskog rata bio je na visokim dužnostima ministarskog ranga. Od godine 1944. bio je zamjenik republičkog predsjednika Međunarodne organizacije pomoći revolucionarima (MOPR), a istodobno član CK sindikalne organizacije ropublike. Godine 1945. teško je obolio - insult (izljev krvi u mozak). Nakon ozdravljenja ponovno se vratio radu u MOPR-u.

Krajem 1947 tražio je pismeno od CK KP Sovjetskog Saveza (sekretara Kuznjecova) da mu se dopusti vratiti se u domovinu. U pismu je pisao: Nisam se vraćao u Jugoslaviju nakon završetka prvog svjetskog rata, jer tamo je bila kraljevska vlast fašističkog karaktera. Svih sam 30 godina na rukovodećim mjestima. Smatram da bih s obzirom na 30-godišnje iskustvo partijskog, državnog i društvenog rada neusporedivo više pridonio i Sovjetskom Savezu i narodnoj demokraciji tamo nego što mogu učiniti sada ovdje. Zbog toga Vas usrdno molim, družo Kuznjecov, da mi dozvolite otići u Jugoslaviju

²⁷Ostavština S. Magdića (Autorova kolekcija). I. Očak, A. Takenov, Internacionalnjny otyjad. Alma Ata 1974, 29-30.

s instru-kcijom da me se provede u člana Komunističke partije Jugoslavije i da mi se istovremeno prizna cjelovit partijski staž. Ujedno molim da preporučite sekretaru Prezidija Vrhovnog Sovjeta SSSR-a drugu Gorkinu da ubrza s izdavanjem mojih dokumenata, jer se slična pitanja rješavaju mjesecima. Također da se o tome, ako je potrebno, obavijesti jugoslavenska ambasada. Radi bržeg rješavanja moga pitanja prilažem svoj anketni list i biografiju....²⁸

Odgovor na pismo Vladimira Nikića iz CK KPSS nikad nije stigao, sigurno se smatralo da ga nije dostojan.

Dragutin Sadura rođen je u Petrinji. Do odlaska u vojsku bio je kvalificirani bravar.

U njegovom radnom spisku čitamo:²⁹ Godine 1911. učio za bravara; 1913. do 1915. radio Mostaru kao bravar kod 'Formara' i kod Petrovića; 1916. radio u raznim gradovima Hrvatske i Rumunjske. (Preskočeno je da je bio mobiliziran, poslan na ruski front, zarobljen). Slijedi zapis da je u studenom 1917. u Crvenoj gardi na Taganroškoj istočnoj fronti, na raznim komandnim i političkim dužnostima. Od 1917. do 1919. bio je u crvenoarmejskom puku. Nakon formiranja 1. saratovskog puka postao je zamjenik a zatim i komandant puka. Zatim je demobiliziran te je u Moskvi član i sekretar Jugoslavenske komunističke grupe RKP(b). Godine 1920. bio je predavač na agitatorskim kursovima koje je organizirao Centralni jugoslavenski biro agitacije i propagande pri CK RKP(b). Kao predavač na agitatorskim kursovima istupao je s dvije teme: Međunarodni položaj Sovjetske Rusije i Istorija ruske revolucije³⁰ U veljač 1920. godine bio je zajedno s I. Milkićem i J. Pavićem član najvišeg rukovodstva jugoslavenskih komunista u Moskvi. Sve do listopada 1920. radi u Centralnom jugoslavenskom birou pri CK RKP(b), a zatim prelazi na rad u Fedderaciju inozemnih Sovjeta radničko-seljačkih deputata.³¹ U to vrijeme uputio je posmo ministru vanjskih poslova Čičerinu u kojem ga obavještava u ime Federacije da će Jugoslavenski savjet u Rusiji poslati pismo vladi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca zbog evakuacije jugoslavenskih zarobljenika preko Kine i Japana, na račun Sovjetske vlade. Od 1921. do siječnja 1924. radi u Upravi svesaveznog izvršnog komiteta (VCIK), kao komandant domova u Moskvi. Od 1924. do 1927. sekretar je Međunarodnog komiteta za propagandu u Moskvi. U karakteristikici koja je datirana s 1931. godinom stoji da ga je Svesavezni sindikalni savez - Profinterni i Kominterni - više puta imenovala komandantom organizacije inozemnih delegacija po Sovjetskom Savezu, s obzirom na to da je znao strane jezike.

Posljednji dokument³² naden u ostavštini Sadure nosi datum od 1931. godine. Iz tog se vidi da je prebačen na rad u Državnu krojačku industriju (Gosšvejprom). Dužnost nije navedena.

Posljednji podatak o njemu govori da je 1938. godine bio uhapšen i nestao u staljinističkim čistkama, te da je 1956. godine posmrtno rehabilitiran.

Mnogi su naši Oktobarci, a među njima i oni iz sisačkog kraja, koji su doživjeli 1967. godinu, bili nagrađeni prilikom 50. godišnjice oktobarske socijalističke revolucije od Prezidija Vrhovnog Sovjeta SSSR-a za aktivno sudjelovanje.

²⁸Isto.

²⁹D. Sadura, Ostavština. Nalazi se kod njegove kćerke Tamare Dragutinovne Jefimovne u Moskvi.

³⁰Učastije jugoslavskih trudjašćihsja..., 370.

³¹Isto, 448.

³²D. Sadura, Ostavština.

vanje u Oktobarskoj revoluciji i građanskom ratu.³³ Među 713 nagrađenih Oktobaraca iz Jugoslavije bili su i neki Oktobarci iz Siska i okolice. Medalju Za ratne zasluge dobili su Jovan Grubić, Bogdan Peškir, Stevo Šipoš, Stanko Maslić i Vaso Vojnović.

S U M M A R Y
PARTICIPANTS OF THE OCTOBER REVOLUTION
FROM AND AROUND SISAK

It has already been stated in historiography that in Croatia up to recent times it was difficult to find an area, region or district where a few former prisoners - participants of the October Revolution and civil war in Russia 1917-1921 could not be found. As far as Sisak and its surroundings is concerned, in this paper the author examines two specific groups of such participants - direct partakers in the October and spectators or witnesses. However, upon return to their native country both groups were equally persecuted by police authorities, because they spread revolutionary ideas from Russia.

³³Vedomosty Verhovnogo Sovjeta Sojuza Sovjetskih Socijalističeskikh Respublik. Spisok nagraždenjyh jugoslavskih internacionalistov, T. III, Moskva 1967.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.